

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОБ'ЄДНАННЯ НІМЕЧЧИНИ У 1990 Р.

Гончаренко А.В., кандидат історичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
та українознавства Сумського національного
аграрного університету

Події 1989–1990 рр. у Німеччині сколихнули світову спільноту і викликали неоднозначну реакцію в багатьох країнах світу. Це було пов'язано з цілою низкою важливих питань, що виникли у процесі об'єднання ФРН та НДР. Це, перш за все, проблеми миру і безпеки на Європейському континенті, контролю за об'єднаною Німеччиною з боку міжнародних організацій, економічної та нормативно-правової основи об'єднання.

Договір про остаточне врегулювання всіх питань щодо об'єднання двох німецьких держав був підписаний у Москві 12 вересня 1990 р. у результаті переговорів за формулою «2+4» – ФРН, НДР плюс СРСР, США, Велика Британія, Франція [2]. Проте на початку передбачалось провести переговори відповідно до формули «4+2», тобто СРСР, США, Велика Британія і Франція мали провести переговори з двома німецькими державами та укласти договір. При цьому врегулювання відносин між ФРН та СРСР не було пріоритетним, унаслідок чого, підписання угод про перебування і виведення радянських військ було відкладене і відбулося у жовтні-листопаді 1990 р.

До останнього моменту результат переговорів у Москві залишався під питанням. Після того, як 10 вересня під час телефонної розмови, що відбулася між президентом СРСР М. Горбачовим і канцлером ФРН Г. Колем та викликала численні розбіжності, термін виведення радянських військ з НДР був встановлений на кінець 1994 р., хід переговорів почали гальмувати французька і британська сторони [4, 563]. Уряди обох країн припускали, що процес об'єднання Німеччини затягнеться на більш тривалий час з вини радянської сторони. Британський уряд зробив останню спробу уповільнити об'єднавчий процес, зажадавши надати єдиній Німеччині після об'єднання право на проведення військових навчань на території колишньої НДР. Радянська сторона, як і очікували у Великобританії, рішуче відкинула цю вимогу. Під час переговорів у ніч з 11 на 12 вересня Державному секретарю США Дж. Бейкеру після прохання його західнонімецького колеги Г.-Д. Геншера вдалося переконати британську сторону відмовитися від своєї вимоги.

Договір, що складався з десяти статей, врегулював зовнішньополітичні аспекти об'єднання Німеччини, фактично взявши на себе роль мирного договору між Німеччиною та державами-переможцями у Другій світовій війні, хоча сторони уникали такого визначення [2]. Його результатом було відновлення не лише німецької єдності, але і повного суверенітету Німеччини над своїми внутрішніми і зовнішніми справами.

Стаття перша договору закріплювала кордони об'єднаної Німеччини і визначала їх в рамках території НДР, ФРН і всього Берліну [2]. Підтвердження остаточного характеру німецьких кордонів було невід'ємною і однією з

найважливіших складових мирного порядку в Європі. Об'єднана Німеччина відмовлялася від усіх територіальних претензій до інших держав і в майбутньому не повинна висувати подібних претензій. Крім того, в угоді також підтверджувалася непорушність польсько-німецького кордону [3, 565].

Об'єднана Німеччина підтверджувала, що з німецької землі буде виходити тільки мир, і відмовлялася від виробництва, володіння і розпорядження ядерною, біологічною і хімічною зброєю [2].

Збройні сили об'єднаної Німеччини протягом 3-4 років повинні були скоротитися до 370 тис. осіб, оскільки армії НДР і ФРН в сумі нараховували 600 тис. осіб [2].

Виведення радянських військ з території колишньої НДР повинно було завершитися до кінця 1994 року.

У договорі зазначалось, що іноземні війська і ядерна зброя або її носії не будуть розмішуватися і розгортатися на території колишньої НДР [2].

Згідно з 8 ст. об'єднана Німеччина отримувала повний суверенітет над своїми внутрішніми і зовнішніми справами, оскільки право на участь в союзах з усіма правами і обов'язками, що витікали, договором не обмежується [2].

Конституція Німеччини мала б зберегти також заборону на проведення референдумів щодо військово-політичних проблем. Вони були підтверджені спеціальним листом Г. Коля М. Горбачову від 12 вересня 1990 р., а також в його заяві про укладення Договору про остаточне врегулювання щодо Німеччини.

Додатковою нотою встановлювалася непорушність відносин власності, встановлених земельною реформою в НДР.

Уряди Німецької Демократичної Республіки та Федеративної Республіки Німеччини гарантували, що в конституції об'єднаної Німеччини не міститься жодних положень, що суперечать цим принципам.

Договір про остаточне врегулювання щодо Німеччини підписали – міністр закордонних справ ФРН Г.-Д. Геншер, голова Ради міністрів НДР Л. де Мезьєр, міністр закордонних справ Франції Р. Дюма, міністр закордонних справ Великобританії Д. Херд, держсекретар США Дж. Бейкер та міністр закордонних справ СРСР Е. Шеварднадзе. Договір набув чинності 15 березня 1991 р.

Незважаючи на те, що питання взаємовідносин між ФРН та СРСР було винесене в окремий «Великий договір», у 5 ст. визначався статус території колишньої НДР під час перебування та після виведення з неї радянських військ [2]. До моменту повного виведення радянських військ у нових федеральних землях могли розташовуватися тільки німецькі війська територіальної оборони, не інтегровані у союзницькі структури НАТО, а після виведення – німецькі війська, які входять до НАТО, але без ядерної зброї. В результаті дипломатичних дискусій 5 ст. було доповнено пунктом, згідно з яким ядерна зброя не повинна розташовуватися у нових землях і після 1994 р. [2].

Договір не зачепив право об'єднаної Німеччини на участь у союзах, підтвердивши членство ФРН у НАТО. Було досягнуто домовленості про те, що Німеччина виділить 12 млрд. марок на утримання і забезпечення виводу радянських військ до кінця 1994 р. 3 цієї суми половина грошей повинна піти на

будівництво житла, а також промислових підприємств у тих регіонах СРСР, де будуть розквартировані війська [1].

1 жовтня 1990 р. у Нью-Йорку міністри закордонних справ шести держав підписали ще один документ – Протокол про припинення дії чотиристоронніх прав та відповідальності щодо Берліна та Німеччини у зв'язку з об'єднанням Німеччини в цілому. Цей документ про закінчення прав окупаційного часу держав-переможниць змінив зовнішньополітичне становище об'єднаної Німеччини, яка повністю відновила свій суверенітет і мала сама визначати свої зовнішньополітичні орієнтири.

Таким чином, що договір «2+4» чітко визначив статус об'єднаної німецької держави, її територію, кордони, права і відповідальність. У Європі не створювалася нова держава, але розширювалася Федеративна Республіка Німеччина, яка існувала з 1949 р. Зовнішні кордони об'єднаної Німеччини були проголошені остаточними, що було закріплено у відповідних документах, підписаних ФРН із Польщею та Чехією. Німеччина зобов'язалася не висувати жодних територіальних претензій до інших держав, проголосивши мирний розвиток. Важливе значення має відмова Німеччини від виробництва, володіння та розповсюдження ядерної, хімічної та біологічної зброї. Обумовлювалося, що чисельність бундесверу до 1994 р. буде скорочена до 370 тис. військовослужбовців, що й було зроблено.

Об'єднана Німеччина отримала повний суверенітет у внутрішніх та міжнародних справах унаслідок відмови чотирьох держав від своїх прав і відповідальності щодо Берліна й Німеччини в цілому, від чотиристоронніх угод за підсумками Другої світової війни.

Договір шести держав (ФРН, НДР, США, СРСР, Велика Британія та Франція) від 12 вересня 1990 р. остаточно ліквідував Ялтинсько-Потсдамську систему міжнародних відносин, що мало далекосяжні наслідки для повоєнного устрою в Європі, призвело до руйнації системи союзів країн Східної Європи і до розпуску Організації Варшавського Договору, а також було однією з причин розпаду Радянського Союзу.

Використана література:

1. Договор между Союзом Советских Социалистических Республик и Федеративной Республикой Германией об условиях временного пребывания и планомерного вывода советских войск с территории Федеративной Республики Германии (12 октября 1990 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.innovbusiness.ru/pravo/DocumShow_DocumID_39097.html
2. Договор об окончательном урегулировании в отношении Германии (Москва, 12 сентября 1990 г.). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ppt.ru/newstext.phtml?id=25893>
3. История Германии / [Под общ. ред. Б. Бонвеча, Ю.В. Галактионова]. – М.: КДУ, 2008. – Т. 3. Документы и материалы. – 592 с.
4. Михаил Горбачев и германский вопрос. Сборник документов 1986–1991 гг. / [Сост. А.А. Галкин, А.С. Черняев]. – М.: Издательство «Весь мир», 2006. – 696 с.